

OORSPRONGSVERHALEN 4 VRAAG EN ANTWOORD

- Alle vragen bij de Oorsprongsverhalen
- PDF-bestand met volledige tekst over de Oorsprongsverhalen

MENSBEELD IN DE SCHEPPINGSVERHALEN

VRAAG

Vervolgens stellen wij ons de vraag wat deze teksten ons zeggen over de mens, zijn vrijheid, zijn roeping, zijn opdracht. Wat betekent dat nu voor ons mens-zijn? Wat is de mens? Welk mensbeeld komt hier naar voor?

KORT ANTWOORD

4 A

Uit de opbouw van Genesis 1,1-2,4 blijkt dat de mens een bijzondere plaats in de schepping inneemt. Uitgebreide tekst 4 A

4 B

Als schepsel is de mens evenwel geen eigenaar van de schepping. Hij heeft de wereld ontvangen, als 'laatstgekome', om er iets mee te doen, iets goeds mee te doen!

Uitgebreide tekst 4 B

4 C

De mens kan ook iets doen, want hij is vrij en autonoom. Pas zo is de mens ook in staat om met God en medemens een (liefdes)relatie aan te gaan.

Uitgebreide tekst 4 C

4 D

De mens is geen slaaf, maar 'beeld' van God. Hij is niet God, maar stelt God present. Hij wordt geroepen om Gods scheppingswerk voort te zetten en God aanwezig te stellen in de wereld. Het 'beeld en de gelijkenis-zijn' duidt dus op een relatie. De mens is pas mens in relatie tot God, de mens en de wereld.

Uitgebreide tekst 4 D

4 E

De mens dient te 'heersen' over de schepping. Staat dit niet haaks op het ecologisch bewustzijn? 'Heersen' legitimeert evenwel geen uitbuiting. De mens overwint al wat vijandig is in de natuur: de chaos. Hij ontwikkelt de wereld en de natuur als 'plaatsvervanger' van God, zoals God het wil, d.w.z. even 'scheppend' en 'zegenend' als God zelf. Hij gaat een respectvolle relatie aan met de wereld en met zijn medemens, ieders eigenheid waarderend.

Uitgebreide tekst 4 E

4 F

In de ideale wereld die Genesis 1 schetst zijn alle mensen en beide geslachten gelijk. Als 'beeld van God' gaan ze met elkaar ook gelijkwaardige relaties aan. Het tweede Scheppingsverhaal draagt wel meer de sporen van de door mannen gedomineerde cultuur.

Uitgebreide tekst 4 F

4 G

Dat tweede Scheppingsverhaal schetst zo een beeld van de ambivalentie van het mens-zijn. Omdat mensen willen aan God gelijk worden verwordt nabijheid tot afstand. Het gaat hier meer om reële mensen, geen supermensen: mensen die begrensd zijn en falen en vanuit die ervaringen leren mens- worden. Dat laat God niet onbewogen.

Uitgebreide tekst 4 G

UITGEBREID ANTWOORD

3. WELK MENSBEELD TREFFEN WE AAN IN DE OORSPRONGSVERHALEN?

4 A

A. DE MENS IS BIJZONDER

Uit de opbouw van Genesis 1,1-2,4 blijkt dat de mens een bijzondere plaats in de schepping inneemt. Immers, de schepping van de mens komt aan het einde van het gedicht. Het hele universum is geordend en lijkt er klaar voor te zijn het decor te worden waarbinnen de mens kan aantreden. Enerzijds kan de mens niet zonder de natuur. De natuur in brede zin was immers de levensnoodzakelijke levensruimte van de Israëliet. Zonder regen, vee en vissen kon men niet leven. Anderzijds is de natuur ondergeschikt aan de mens.

De auteur van Genesis 1 maakt dit op verschillende wijzen duidelijk.

1. Ten eerste is de paragraaf waarin de schepping van de mens wordt verhaald veel uitgebreider dan het relaas van de overige scheppingswerken.
2. Daarenboven ontbreekt met betrekking tot de schepping van de mens het in alle andere paragrafen stereotiepe goddelijke bevel 'Er moet zijn'. De schepping van de mens begint op een andere manier: 'Laten wij mensen maken...'. In dit vers gaat God als het ware bij zichzelf te rade.
3. Ten derde is het - met betrekking tot de schepping van de mens - opvallend dat de planten en de landdieren klaarblijkelijk uit het land zelf voortkomen: '**De aarde bracht jong groen voort**' (Gen. 1,12); '**De aarde moet allerlei levende wezens voortbrengen**' (Gen. 1,24). De mens daarentegen komt rechtstreeks van God.
4. Ten vierde stelt de dichter, anders dan bij de andere scheppingswerken, dat God de mens scheidt "als zijn evenbeeld" en 'op ons gelijkend' (Gen.1,26). (Hans Ausloos, 2005)

4 B

B. DE MENS IS SCHEPSEL. HIJ IS NIET ZIJN EIGEN OORSPRONG EN BOVENDIEN 'DE LAATSTGEKOMENE' IN DE WERELD.

Onze 'geschapenheid' is onze meest fundamentele conditie. De Bijbelse affirmatie dat de mens geschapen is, brengt met zich mee dat hij niet zijn eigen oorsprong is. Er is reeds iets gebeurd met mij nog voor ik mezelf tot gebeuren kan maken. Ik ben geschapen en deze geschapenheid bepaalt mijn

grondsituatie of 'natuur': ik ben letterlijk 'ondanks mezelf' zoals Levinas het zegt. (Roger Burggraeve, 1991)

Deze conditie van geschapenheid blijkt duidelijk uit de vaststelling dat de mens de 'laatste schepping' is. Volgens Genesis 1 werd de mens pas geschapen op de vooravond van de sabbat.

De wereld is dus niet wat de mens zelf gewild en ontworpen heeft. De mens heeft het begin van de wereld zelfs niet gezien: het begin gaat hem vijf volle dagen vooraf. Hij is niet ontsproten aan zijn eigen scheppende vrijheid of fantasie, doch uit het soevereine Woord van God. De mens is geplaatst in een geschapen wereld die er reeds helemaal was. De wereld wordt door de mens eerst aangetroffen en pas daarna bewerkt. (Roger Burggraeve, 1991)

Ter illustratie kunnen we hierbij verwijzen naar het boek Job, waarin God, reagerend op de hardnekkige dialoog tussen Job en zijn vrienden, Job terechtwijst met de vraag: 'Waar was je toen Ik de aarde begon te bouwen? (...) Waar was je toen de zee haar poorten beukte, onstuimig los wilde breken uit de moederschoot, toen Ik haar kleepte in wolken en hulde in windsels van morgenslierten, toen ik haar paal en perk stelde, de poort vergrendelde en zei: tot hier en niet verder, hier breken uw trotse golven? Heb jij ooit de morgen ontboden en hem de opdracht gegeven om de aarde bij zijn einders te grijpen? (...) Ben jij doorgedrongen tot de bronnen van de zee, heb jij rondgedwaald in de onpeilbare diepten van de oceaan? (...) Jij bent toch zo lang geleden geboren, met zo'n enorm aantal jaren achter de rug! Ben jij op bezoek geweest in de schatkamers van de sneeuw, de schatkamers van de hagel, heb jij die ooit gezien? (...) Heeft de regen een vader? Van wie stammen de dauwdruppels? Uit welke schoot komt het ijs voort, wie is er de moeder van de rijp die uit de hemel valt?' (Job 38,4.8-13a.16.22.28-29). Dit verwijst aan Job weerspiegelt, of liever ontmaskert de eigenwaan en hoogmoed van de mens als 'denkend' wezen, dat redeneert alsof het bij de schepping van de wereld had geassisteerd. Job moet dan ook het antwoord op de vraag van God schuldig blijven, want hij was er niet, of liever hij kon er niet zijn, vermits de wereld (en het initiatief van de schepping ervan) radicaal aan zijn initiatief voorafgaat. Dit legt onze conditie van geschapenheid bloot, wat ons alleen maar kan aanzetten tot bescheidenheid en nederigheid. Wij zijn niet het alfa en omega van de wereld. De mens kan op de wereld geen auteursrechten laten gelden.) (Roger Burggraeve, 1991)

4 C

C. DE MENS IS VRIJ EN AUTONOOM

Als schepsel is de mens in het bestaan gesteld door een ander, God. Ik heb mijn bestaan niet uit mezelf, ik ben geen oorzaak van mezelf ('*causa sui*'). Ik word tot zijn geroepen, ik ontvang het bestaan. In die zin ben ik radicaal afhankelijk van de andere dan mezelf. Maar de Bijbelse scheppingsidee impliceert een paradoxale verhouding tussen afhankelijkheid en onafhankelijkheid, tussen heteronomie en autonomie. Niettegenstaande zijn afhankelijkheid – die gelegen is in het feit van het 'ontvangen bestaan' - ontvangt de mens daarin juist zijn onafhankelijkheid. Het strekt God tot grote eer dat Hij de mens op de been heeft gebracht, op zijn twee benen heeft gezet, rechtop, als een wezen dat thuis is bij zichzelf, met een onafhankelijke blik en een eigen woord: dat is het wonder bij uitstek. Dit rechtop staan is zonder meer het teken van de menselijke 'zelf-stand-igheid'. (Roger Burggraeve, 1991)

De mens wordt door Gods Woord geschapen en verantwoordelijk gesteld voor de wereld.

Dit gebeurt nog voor hij zichzelf verantwoordelijk kon stellen. Deze verantwoordelijkheid gaat vooraf aan zijn vrijheid. **Ze** schakelt echter de menselijke vrijheid niet uit. Ze schakelt ze integendeel in. Als 'beeld van God' wordt de mens geroepen om 'medeschepper' te zijn. Dat is juist de paradox: ook al ben ik de wereld toegewijd 'ondanks mezelf', toch gebeurt dit niet 'zonder mezelf'. Ik ben persoonlijk geroepen om verantwoordelijkheid voor de wereld te dragen. Ik sta niet aan de oorsprong van mijn verantwoordelijkheid voor de wereld, ik heb haar niet zelf bedacht en ontworpen. Maar in die heteronome uitverkiezing ben ik het die de zending van zorg voor de wereld toevertrouwd krijg. Deze menselijke verantwoordelijkheid voltrekt zich dan concreet als gehoorzaamheid. Deze gehoorzaamheid mag echter niet begrepen worden als slaafse gedweeheid en inschikkelijkheid. Ze is juist het tegendeel. Ze is geen teken van onvermogen, d.w.z. van een zwak ik, maar integendeel de uiting van een vermogend en vrij ik, dat vanuit zijn sterkte, d.w.z. zijn zelfstandigheid en

gescheidenheid, vrij en bewust zijn schepsellijke verantwoordelijkheid erkent en op zich neemt. De kern van de gehoorzaamheid is geen onvrijheid, maar precies de vrijheid. De vervulling van de schepsellijke verantwoordelijkheid veronderstelt de zelfstandigheid van de mens. Hij moet immers zelf ja of neen kunnen zeggen en de beaamde verantwoordelijkheid kunnen uitvoeren. (Roger Burggraeve, 1991)

De vrijheid van de mens is ook een voorwaarde voor een volwassen Godsrelatie. God en mens staan in relatie tot elkaar, en toch slorpen ze elkaar niet op. Integendeel, de relatie bevestigt en bevordert de eigenheid van beide partners. Een volwassen Godsrelatie is enkel mogelijk wanneer de mens niet opgeslorpt wordt in God of het goddelijke, maar radicaal gescheiden is en blijft. Welnu, de Bijbelse scheppingsvisie beklemtoont juist de menselijke autonomie. God scheidt de mens als een eigen autonoom wezen, dat vrij en vanuit zichzelf kan zijn, denken, oordelen en handelen. Zo ontstaat pas een wezen dat in staat is met God een relatie aan te gaan. De zelfstandigheid van de mens is de wezenlijke voorwaarde voor een vrije en ongedwongen erkenning van God.

De keerzijde van deze erkenning is de mogelijkheid van het atheïsme of de Godsontkenning. Welnu, enkel als men het risico durft lopen van het atheïsme, verdedigt men ook volmondig en eerlijk de mogelijkheid van een Godsbevestiging, die op geen enkel 'moeten' berust, maar van harte en vrij door een onafhankelijk wezen gegeven wordt. Alleen een wezen dat God kan 'missen', is in staat om aan God recht te laten wedervaren en hem te respecteren.

Het aspect van de vrije keuze is bijzonder belangrijk om te begrijpen dat de mens gemaakt is naar Gods beeld. Zoals God vrij is, zo is ook de mens vrij. En omdat hij vrij is, realiseert elk menselijk wezen dit goddelijk beeld in zich op zijn eigen, specifieke manier. Omdat hij vrij is, is ieder mens uniek en omdat hij uniek is, is hij oneindig kostbaar. Iedere mens is onvervangbaar en daarom moet iedere mens gezien worden als een doel op zichzelf en nooit als een middel om een verder gelegen doel te bereiken. Iedere mens moet beschouwd worden als een subject en niet als een object. (Ware Kallistos, 1982)

4 D

D. DE MENS ALS BEELD VAN GOD

Hiermee wordt geen uitspraak gedaan over het fysieke uiterlijk van God, als zou de mens zich van God een beeld kunnen vormen. Immers, met betrekking tot de afbeelding van God was het oude Israël zeer formeel: 'Maak geen godenbeelden' (Exodus 20,4). Waarin dit 'beeld zijn van God' dan wel bestaat, wordt duidelijk vanuit de rest van het vers: de mens moet 'heerschappij voeren over de vissen van de zee en de vogels van de hemel, over het vee, over de hele aarde en over alles wat daarover rondkruipt'. En in vers 28 richt God zich rechtstreeks tot de mens met de opdracht: 'Bevolk de aarde en breng haar onder je gezag: heers over de vissen van de zee, over de vogels van de hemel en over alle dieren die op de aarde rondkruipen'. (Hans Ausloos, 2005)

Als 'beeld van God' wordt de mens doorheen heel de Bijbelse traditie als uiterst waardevol aangezien. Dit blijkt reeds uit de vele oudtestamentische voorschriften die alle het welzijn van de mens beogen en hem een lang en gelukkig leven toewensen. Tegelijkertijd schuilt achter deze nadruk op de mens echter een polemiek tegen andere scheppingsvisies. In het Babylonische Scheppingsverhaal - het *Enuma Elisj* -, dat de auteur zonder twijfel kent, wordt de mens geschapen uit het bloed van een opstandige godheid en wordt hem dienstbaarheid aan de goden opgelegd. Heel anders dan in de oud-Babylonische voorstelling, waar de mens slechts slaaf van de goden is, ziet de Bijbelse auteur de mens als bekroning van de schepping. (Hans Ausloos, 2005)

Veeleer dan de mens voor te stellen als slaaf van de goden of als een vorm van gerecycleerd afval, maakt het eerste Scheppingsverhaal de mens tot het doelbewust geschapen 'beeld van God'. Dat impliceert enerzijds een grote nabijheid tussen God en mens, maar houdt anderzijds ook een duidelijk onderscheid tussen beide in: als 'beeld van God' behoort de mens tot de geschapen werkelijkheid en verschilt nog steeds fundamenteel van de Schepper zelf. De uitdrukking 'beeld van God' houdt in dat wie de ene, ware God wil leren kennen zich niet moet wenden tot een afgodsbeeld dat slechts een menselijk maaksel is, maar tot de mens die het door God zelfgemaakte 'beeld van God' is. Dat plaatst het bekende beeldenverbod uit de joodse traditie in een ander licht: met de mens is er een 'beeld van God' dat elk ander beeld overbodig maakt. Een dergelijke verhouding tussen God en mens kan vanuit

twee perspectieven worden bekeken. Langs de ene kant laat de onzichtbare God zich kennen in en door de mens. Langs de andere kant wordt de mens geroepen om Gods scheppingswerk voort te zetten en God aanwezig te stellen in de wereld, wat concreet blijkt uit de opdracht die de mens van God ontvangt (vgl. Gen. 1,28). (Hans Debel, 2017c)

Het beeld en de gelijkenis duiden op een relatie. Geloven dat de mens gemaakt is naar Gods beeld, is geloven dat hij geschapen is om in *communio* en vereniging met God te leven. Zoiets als een 'natuurlijke mens' los van God bestaat niet; wanneer de mens afgesneden is van God, bevindt hij zich in een hoogst onnatuurlijke toestand. Beeld van God zijn betekent derhalve dat God de diepste kern van het menselijk wezen is. De glorie waartoe de mens geroepen is, bestaat hierin dat hij meer op God zou gaan gelijken door steeds meer mens te worden. Het ontkennen van God ging in de geschiedenis soms hand in hand met een wrede onderdrukking van de persoonlijke vrijheid van de mens. Een veilige basis voor een leer over de menselijke vrijheid en de menselijke waardigheid, is het geloof dat elke mens geschapen is naar Gods beeld.

De mens is niet alleen geschapen naar het beeld van God maar meer bepaald naar het beeld van God die in zich liefde en relatie is. Daaruit volgt dat de mens, evenals God, zijn echte natuur slechts kan waarmaken door een leven van wederkerige relaties. Het beeld betekent relatie met God, maar ook met andere mensen. Zo wordt de mens, gemaakt naar het beeld van God, een echte persoon door de wereld met andermans ogen te zien en door de vreugden en zorgen van de anderen tot de zijne te maken. Elk menselijk wezen is uniek, maar tegelijk ook geschapen om, in het uniek-zijn, *in communio*, in relatie te treden met anderen.

De mens doet dat op tal van manieren. Door het bewerken van de aarde, door dingen te maken, door boeken te schrijven en iconen te schilderen, geeft de mens aan materiële dingen een stem en doet hij de schepping de lof van God verkondigen. Het is betekenisvol dat Adam als eerste taak kreeg de dieren een naam te geven (Gen. 2,19-20). Dit geven van namen is op zich al een creatieve daad: zolang we voor een bepaald voorwerp of een bepaalde ervaring geen naam hebben gevonden, tot zolang kunnen we het niet begrijpen noch er gebruik van maken.

Het is in die zin betekenisvol dat we in de Eucharistie de eerste vruchten van de aarde niet in hun oorspronkelijke vorm aan God aanbieden, maar in een vorm die door mensenhanden gemaakt is: we brengen geen korenschoven naar het altaar, maar broden, geen druiventrossen, maar wijn. De mens is aldus priester van de schepping omdat hij in staat is dank te zeggen en de schepping terug aan God aan te bieden. En hij is koning van de schepping omdat hij ze kan kneden en omvormen, dingen kan samenvoegen en wijzigen. (Kallistos Ware, 1982)

Soms maken Griekse Vaders een onderscheid tussen het „beeld” van God en de „gelijkenis” van God. Zij zien het beeld als de mogelijkheid die de mens heeft om te leven in God en de gelijkenis als de realisatie van die mogelijkheid. Het beeld is datgene wat de mens van in het begin bezit en wat hem in staat stelt zijn Weg te gaan. De gelijkenis is datgene wat hij hoopt te bereiken bij het einde van de tocht. Alle mensen zijn geschapen naar het beeld van God, maar door hun levenswijze kan dit goddelijk beeld wel verduisterd en besmeurd worden.

Het kwaad is een realiteit! Want er bestaat in de schepping geen grotere kracht dan de vrije wil van de wezens die begaafd zijn met zelfbewustzijn en geestelijk intellect. Dus kan het verkeerd gebruik van die vrije wil verschrikkelijke gevolgen hebben. De mens is niet noodzakelijk vanaf het begin begiftigd was met een totale perfectie, met de grootst mogelijke heiligheid en kennis, hij krijgt de kans om te groeien naar een volledige gemeenschap met God. (Ware)

4 E

E. DE MENS 'HEERST' OVER DE SCHEPPING

Wat betekent het dat de mens 'heerst' over de schepping? Zijn, door onze toenemende bewustwording van de kwetsbaarheid van de natuur, deze verzen niet verantwoordelijk voor de ecologische afbouw van de schepping? Is dit heersen voor de mens geen vrijgeleide om de schepping uit te buiten? In het Bijbelse Scheppingsverhaal is de wereld het domein waarop de mens zich moet waarmaken. De mens moet 'heersen' over de wereld. Legitimeert dit vers de uitbuiting van de aarde? Volgens Gen. 1,26.28 is de mens inderdaad geroepen om de aarde te onderwerpen en te heersen over alle dieren. De vraag is nu wat met dit 'onderwerpen' en 'heersen' bedoeld is.

Het kan moeilijk ontkend worden dat in dit 'heersen' en het 'onderwerpen' toch iets van krachtdadigheid en geweld meeklinkt. Men kan niet voorbijgaan aan het dominante en 'grijpende' dat in beide termen steekt. Ook dit moeten we ernstig nemen om de juiste draagwijdte in te schatten.

We mogen niet vergeten in welke historisch-existentiële context het eerste Scheppingsverhaal ontstaan is. Tegen de Babylonische godsdienst en cultuur in, protesteert het eerste Scheppingsverhaal terecht door de mens op te vatten, niet als een wezen dat onderworpen is aan het blinde noodlot van de 'goddelijke machten' in de natuur, maar als een wezen dat geroepen is om 'naar Gods gelijkenis' - dus als medeschepper - zelf meester te zijn over de natuur, die daarenboven geen pantheon is van goddelijke machten, maar zelf ook zonder meer een geschapen werkelijkheid.

Scheppen bestaat er wezenlijk in de chaos te overwinnen. Vandaar dat scheppen ook heersen is over de natuur, tegen de chaos in. Voor zover de natuur getekend is door chaotische en duistere machten, is de mens geroepen om de natuur te onderwerpen en te beheersen, ondermeer door wetenschap en techniek. Dit heersen heeft dan ook niets van zijn actualiteit verloren, precies voor zover de natuur een agressieve macht blijft die grillig en vaak onvoorzien de mens en alle leven in het nauw drijft en soms ook meedogenloos verplettert. Wie vanuit een soort romantisch en dus pseudo-ecologisme in vertederde bewondering enkel de positief-esthetische kant van de natuur ziet en proclameert, gaat voorbij aan de ware aard van de natuur. De gracieuze schoonheid van de natuur verbergt soms een dodelijk venijn. Wie zomaar respect eist voor de natuur, zonder tegelijk op zijn donkere zijde te wijzen, vervalt tot domme naïviteit of tot een verholen sadisme dat de mens overlevert aan de natuurmachten van vernieling, ziekte en dood. Niemand kan respect opbrengen voor de kanker cel, het AIDS-virus en zoveel andere ziekteverwekkers! De mens staat voor de urgente taak deze dodelijke machten te onderwerpen en te beheersen, zoniet wordt hij er zelf door onderworpen en beheerst. Dit behoort tot de blijvende betekenis van scheppen als 'heersen' en 'onderwerpen'. (Marc Vervenne, 1991)

Maar 'heersen' staat niet gelijk met misbruiken. Heersen heeft hier te maken met 'autoriteit', en autoriteit, in de ware zin van het woord, staat ten dienste van de ander en draagt ertoe bij dat de wereld zich kan ontwikkelen. (Hans Ausloos, 2005)

Ook dit 'heersen' dient waar gemaakt te worden 'naar Gods beeld en gelijkenis' (Gen. 1,27). De mens is zo geschapen dat hij via zijn menszijn in relatie staat tot God en door God ter verantwoording kan geroepen worden. Het is niet zo dat de mens in willekeur over de wereld mag beschikken. Integendeel, hij wordt als 'plaatsvervanger' van God over de wereld verantwoordelijk gesteld en moet dus met de wereld omgaan zoals God het wil, d.w.z. even 'scheppend' als God zelf. Als God klaar is met zijn werk en rust van al zijn werk (Gen. 2,3) geeft Hij het uit handen aan de mens, die het verder moet zetten of 'volmaken'. God verrichtte scheppend zijn werk opdat de mens ermee door zou gaan als verantwoordelijk gestelde medeschepper (zie Gen. 1,26-28).

Concreet betekent dit dat de mens de kosmos moet 'zegenen', zoals God zelf de schepping zegent (Gen. 1,22.28). Zegenen betekent het verlenen van welstand, levensvolheid, kracht en vruchtbaarheid. Het in gebruik nemen van de aarde is dus geen absolute waarde, die onvoorwaardelijk en in alle omstandigheden zou moeten nagestreefd worden. Een niets ontziend ingrijpen van de mens in het leefmilieu, met als gevolg de vernietiging van de natuur en de medescheepselen, zou van die zegen een vloek maken. Dit geldt voor de verschillende dimensies van de menselijke existentie.

- Wat betreft de verhouding tussen mens en natuur impliceert een scheppende relatie dat een louter functionele en instrumentele benadering van de aarde, de natuur en de hele kosmos, waarbij aan hun intrinsieke waarde voorbijgegaan wordt, niet toegelaten is.
- Op tussenmenselijk niveau betekent dit een manier om met elkaar in relatie te treden waarbij de identiteit en eigenheid van de partners zowel gerespecteerd als bevorderd wordt, tegen de verleiding in van een reductie van de ander tot zichzelf.
- Een bijzondere verwijzing naar de seksualiteit past hier. Een 'scheppende' relatie tussen man en vrouw betekent een schroomvol ontdekkend, behoedend en bevestigend aanwezig komen bij elkaars onherleidbaar en specifiek anders-zijn, waardoor tevens de strijd aangegaan wordt tegen elke versmeltende reductie en gelijkschakeling.
- Op religieus vlak betekent dit de beleving van God als de Nabije-toch-gans-Andere, die een verbond aangaat met de mens als onderscheiden gesprekspartner.

De mens kan met de wereld niet doen wat hij wil of goedvindt, in dienst van zijn individueel bestaansontwerp, gericht op zijn eigen zelfontplooiing. Hij moet met andere woorden niet alleen iets doen met de wereld, hij moet er ook iets bepaalds mee doen. Hij moet hem ontplooiën zoals God het wil, d.w.z. in de richting van en als het 'milieu' voor de komst en de realisatie van Gods Rijk van vrede en gerechtigheid. De 'bedoeling' die God in zijn schepping neergelegd heeft, als een opdracht voor de mens, is de messiaanse toekomst van de 'sjalom', waarop het nieuwe en wereldomvattende verbond berust, zoals door de profeten steeds ondubbelzinniger werd verwoord. Uit het Tweede Testament blijkt hoe Jezus de zin van de schepping in het verlengde hiervan ziet als de komst en realisatie van het Rijk Gods, d.w.z. als de belofte en de praxis van Gods bevrijdende voorkeurlijke voor de armen, wenen, behoeftigen, vervolgd enz. (cfr. de zaligprijzingen en Mt. 25). (Roger Burggraeve, 1991)

4 F

F. DE GELIJKWAARDIGHEID VAN DE MENSEN

Waar bij de schepping van planten en dieren sprake is van verschillende soorten, blijft dit onvermeld met betrekking tot de mens. Immers, van de mens tout court wordt gezegd dat hij gemaakt is 'als beeld van ons, op ons gelijkend' (Genesis 1,26). Daarmee wordt ook de gelijkwaardigheid binnen de mensheid benadrukt. Dat deze gelijkwaardigheid veeleer ideaal dan realiteit is, maakt juist het centrale strijdpunt van Genesis 1 duidelijk: het Scheppingsverhaal schetst een ideale wereld. Niet 'hoe is het geweest' staat centraal; wel: 'hoe zou het moeten zijn'. (Hans Ausloos, 2005)

Het eerste Scheppingsverhaal alludeert op het feit dat de 'mens' bestaat in een mannelijke en een vrouwelijke vorm: 'mannelijk en vrouwelijk schiep Hij hen' (Gen. 1,27). Dat impliceert dat de mens van bij het begin getypeerd wordt als een relationeel wezen. Daarenboven lijkt er een verband te bestaan met de onmiddellijk voorafgaande zin 'als beeld van God schiep Hij hem'. Dat zou erop kunnen duiden dat de mens slechts echt 'beeld van God' wordt, door in relatie te treden met de ander. Dat hierbij op geen enkele manier gealludeerd wordt op enige vorm van ongelijkwaardigheid tussen man en vrouw, is bijzonder opmerkelijk binnen de toenmalige, door mannen gedomineerde cultuur die op vele andere plaatsen in de Bijbel haar stempel heeft gedrukt. Het tweede Scheppingsverhaal draagt wel de sporen van die cultuur. (Hans Debel, 2017c)

4 G

G. DE AMBIVALENTIE VAN HET MENS-ZIJN. DE MENS EN GOED EN KWAAD

Het tweede Scheppingsverhaal legt een veel sterkere nadruk op de verbondenheid tussen de mens en de aarde: de mens of *adam* is het wezen van de aarde of *adama*, dat wordt geboetseerd uit het stof van de aarde. Toch komt er ook iets goddelijks in de mens terecht: hij wordt pas een levend wezend nadat God hem de levensadem in de neus geblazen heeft. Deze voorstelling maakt de schepping van de mens niet alleen veel aanschouwelijker dan in het eerste scheppingsverhaal, maar schetst ook een beter beeld van de ambivalentie van het mens-zijn. De nabijheid en de afstand ten opzichte van God worden vervolgens in verhalende vorm verder uitgewerkt. Aanvankelijk lijkt er een zekere intimiteit te bestaan tussen God en mens: de mens leeft in de tuin waar ook God wandelt. Slechts het verbod om te eten van de boom van de kennis van goed en kwaad scheidt beiden van elkaar. Aan het einde van het tweede Scheppingsverhaal is van die onmiddellijke nabijheid nauwelijks nog iets overgebleven: de verbanning van het mensenpaar uit de tuin bezegelt de afstand die ten opzichte van God ontstaan is. Het cruciale keerpunt in de verhouding tussen beiden, is het moment waarop het mensenpaar beslist om te eten van de vruchten van de boom en aldus het enige verbod schendt dat God had gesteld. De onmiddellijke aanleiding daartoe wordt gevormd door de woorden van de slang: 'Jullie zullen als God worden, kennend goed en kwaad' (Gen. 3,5). Klaarblijkelijk volstaat het voor hen niet om in de nabijheid van God te mogen vertoeven: zij willen in alles gelijk worden aan God en overtreden de ene grens die hen van God scheidt, met als resultaat, ironisch genoeg, dat zij onherroepelijk van God zullen vervreemden. In dat opzicht schuilt er een grote tragedie in het tweede scheppingsverhaal: als wezen van de aarde wil de mens gelijk worden aan God, wat ertoe leidt dat hij in zijn vervloeking nog steviger aan de aarde zal worden vastgeklemd. (Hans Debel, 2017 c)

Bijzonder interessant daarbij is ook dat de aartsvaders uit Genesis helemaal geen supermensen zijn: de verhalen over hen vertellen over jaloezie, bedrog, wraakgevoelens en zelfs broedermoord. Niets menselijks is hen vreemd! En toch is het met deze mensen dat God een verbond zal aangaan. (Hans Debel, 2017a)

De mens kan ofwel ja zeggen op zijn schepsellijke verantwoordelijkheid, ofwel neen zeggen. De beamende verantwoordelijkheid kiest voor het Goede. De weigering van de schepsellijke verantwoordelijkheid sticht het Kwade en houdt een 'slechte' grondkeuze in, waardoor de mens zelf 'slecht' wordt. In Bijbelse termen wordt dit de 'zonde' genoemd. In dit opzicht is het zondevalverhaal geenszins toevallig of bijkomstig. Vanuit zijn schepsellijke verantwoordelijkheid voor de wereld, is de mogelijkheid van de zonde, en niet alleen van het falen of mislukken ten gevolge van zijn eindigheid, intrinsiek verbonden met de schepping van mens in, of liever tot deze wereld. De mens kan weigeren op zijn schepsellijke verantwoordelijkheid in te gaan, ofwel kan hij deze beamen en aanvaarden. (Roger Burggraeve, 1991)

Gen. 2-3 laat zich lezen als een verhaal over de menselijke bestaanscondities en de wijze waarop mensen daaraan een zinvolle betekenis kunnen geven. Iedereen moet leren leven met de ervaring van het goede en het kwade, met lichamelijke en seksualiteit, iedereen moet klaarkomen met het feit dat het sterven bij het leven hoort. De worsteling met de menselijke bestaanscondities is eeuwenoud en laat ook zien dat man en vrouw in deze zoektocht aan elkaar gegeven zijn, dat zij elkaar nodig hebben om op een goede en vruchtbare manier mens te worden. De taal is hun daarbij gegeven als een onmisbaar instrument om uit zichzelf te treden, om mensen, dingen en gebeurtenissen bij hun naam te noemen en zo in tij en ontij de weg van de menswording ten einde toe af te leggen.

Doen we door het kwaad ook Gods hart verdriet aan? Lijdt God wanneer wij lijden?

Om de goddelijke transcendentie te vrijwaren werd de nadruk gelegd op Gods 'onvatbaarheid voor lijden'. Strikt genomen betekent dit dat de mensgeworden God kan lijden en dat inderdaad ook doet, maar God op zichzelf niet. In het Oude Testament wordt, lang vóór de Incarnatie van Christus, over God gezegd: 'Toen kon JHWH de ellende van Israël niet langer aanzien' (Recht. 10,16). Elders in het Oude Testament worden God dergelijke woorden in de mond gelegd: 'Is dan mijn zoon Efraïm mij zo lief en dierbaar dat Ik na ieder hard woord toch aan hem blijf denken en zo met hem meevoel, dat ik weer medelijden krijg?' (Jer. 31,20). 'Hoe zou ik u kunnen prijsgeven, Efraïm, u kunnen overleveren, Israël? Mijn hart slaat om, heel mijn binnenste wordt week' (Hos. 11,8). Als deze passages een betekenis hebben, dan moet het wel deze zijn dat God zich onmiddellijk betrokken voelt bij het lijden van zijn schepping. Onze zorgen doen God verdriet aan. De tranen van God voegen zich bij die van de mens. De liefde maakt andermans lijden tot het hare. Als dit waar is voor de menselijke liefde, dan geldt het zeker voor de goddelijke liefde. Vermits God Liefde is en Hij de wereld geschapen heeft als een liefdedaad, kan Hij niet onverschillig blijven tegenover de zorgen van de gevallen wereld. Als ik als mens onberoerd blijf door iemands angst, in hoeverre hou ik dan echt van hem? Hoe zou God dan niet begaan zijn met de angst van zijn schepping? (Kallistos Ware, 1982)

- [Alle vragen bij de Oorsprongsverhalen](#)
- [PDF-bestand met volledige tekst over de Oorsprongsverhalen](#)